

Posudok oponentky dizertačnej práce Mgr. Márie Pavligovej
„Poézia vybraných debutantiek sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia
(Poetika a interpretácia)“
predkladanej v roku 2018 na Katedře středoevropských studií
Filologie – slovanské literatury

I. Mgr. Mária Pavligová prináša vo svojej dizertačnej práci nový, vzhľadom na doterajší výskum spresňujúci pohľad na dobový kontext slovenskej poézie v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia. Jadrom práce sú sondy do tvorby štyroch vybraných poetiek – V. Prokešovej, A. Ondrejkovej, D. Podrackej a M. Haugovej, ktoré spája publikačné východisko v periodiku *Nové slovo*, teda v ohnisku negatívneho, direktívneho usmerňovania vtedajšej „mladej poézie“ V. Mihálikom. Interpretáciou ukazuje kryštalizáciu osobitých štýlov autoriek. Napokon porovnáva rôzne koncepcie metafory (Aristotela, G. Bachelarda, novej kritiky) a na ich pozadí formuluje vlastné závery o tom, že poéziu nemožno vyložiť čisto rozumovou úvahou, keďže báseň predstavuje „rytmickú artikuláciu pocitu“ (s. 99).

II. / Dizertačnú prácu Mgr. M. Pavligovej hodnotím ako významný prínos pre poznanie obdobia slovenskej literatúry, ktoré je v porovnaní s predchádzajúcimi dekadami 20. storočia menej preskúmané. Predstavuje aj príspevok k jeho periodizácii. Okrem toho poskytuje charakteristiku štýlov autoriek cez objavné postrehy, dokonca zahŕňa málo poznanú, takmer zabudnutú tvorbu, ktorú uverejnili iba v periodiku, čím ponúka rozsiahlejší horizont pre predstavu toho, ako prebiehala genéza ich spôsobov vyjadrovania. V práci nachádzam literárnohistorickú, interpretačnú i filozofujúco-reflexívnu zložku, čím Mgr. Pavligová preukazuje svoju mnohostrannosť a schopnosť viacerých prístupov k literárnej tvorbe. Nazdávam sa, že po doladení niektorých formulácií by mohla vyjsť v knižnej podobe.

III. Mgr. M. Pavligová sa vyjadruje jasne, zrozumiteľne, korektne sa odvoláva na dobové recenzie, retrospektívne štúdie, literárnoteoretickú i filozofickú literatúru. V interpretačných pasážach a vo svojich reflexiách o zmysle poézie píše „sviežo“, osobitým múzickým štýlom a empaticky, vďaka čomu vystihuje atmosféru interpretovaných úryvkov (napr. „tiché, intímne texty“ Prokešovej, s. 39). Vyslovuje sa však aj kriticky, najmä keď sa vyjadruje k veršom publikovaným iba v periodikách. Práca je optimálne komponovaná cez tri dominantné kapitoly a bohatú architektoniku podkapitol. Myslím si, že viaceré tvrdenia a zistenia v poznámkach pod čiarou by mohla presunúť do hlavného textu (ide o poznámky č. 15, 26, 76, 128, 169). Ako sumár podstatných zdrojov k problematike pôsobí *Zoznam literatúry*, do niektorých bibliografických položiek iba navrhujem doplniť mená prekladateľov, resp. prekladateľiek inonárodných publikácií.

Písať o sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch často znamená hodnotiť žijúcich. Aj preto platí, že spracovať toto zložené obdobie a literárnu tvorbu v ňom je náročné. Mnohí jeho účastníci a účastníčky dodnes píšu, resp. publikujú. Poznajú podrobnosti, ktoré z rôznych dôvodov zatiaľ nezverejnili a mnohé vtedajšie javy sú aj preto skreslene prezentované, alebo nepovšimnuté. Myslím si, že by bolo treba oveľa viac svedectiev o literárnom i kultúrno-politickom aspekte spomínaného obdobia, než ich máme k dispozícii doteraz (spomedzi nich je celistvejšie skomponovaná spomienková kniha M. Žiaka, ktorú dizertantka aj vzala do úvahy). Prehľadových sond do skúmaného literárneho obdobia je stále málo, aj keď tie existujúce sú vysoko erudované (E. Jenčíková – P. Zajac, M. Šútovec, V. Mikula, V. Marčok, J. Šrank a i.), Mgr. M. Pavligová ich zahrnula do svojich úvah.

Na jednej strane sa teda toto obdobie ťažko skúma, lebo je otvorené, na druhej strane práve preto sugeruje naliehavú príležitosť na výskum, pretože je ešte možné zhovárať sa s jeho „pamätníkmi“ v záujme získania informácií, ktoré by sa mohli nenávratne stratiť. Chcem vyzdvihnúť, že M. Pavligová v rokoch 2006 – 2007 nadviazala komunikáciu s V. Prokešovou a prednávalom aj s A. Ondrejkovou.

Prvá časť práce charakterizuje typ problematiky a príčiny jej zložitosti. Hneď na úvodných miestach a potom aj v celom priebehu Mgr. M. Pavligová dáva najavo svoju predstavu o poézii, o dobrej básni (čo pre nás znamená literatúra, s. 11; autorská schopnosť „preniesť pocit, záblesk myšlienky...“, s. 32 atď.). Práca preto nie je úzko zameraným a „suchopárnym“ metatextom iba o vymedzenom literárnom období, ale obsahuje aj prvky eseje o zmysle básnických textov. Tie by som nazvala Pavligovej „paralelnou kontempláciou“ (pojem Z. Mathausera). Za pevný základ pokladám dizertantkino dôkladné preštudovanie a hodnotiace komentovanie šiestich ročníkov periodika *Nové slovo* (1972 až 1983). Nepreberá jeho zovšeobecňujúcu zlú „povešť“ a uvádza podnetné podrobnosti a spresnenia. Opakovane vyslovuje názor, že umenie treba hodnotiť cez jeho autonómnu hodnotu, nie v závislosti od politiky (napr. s. 17). K najlepším podkapitolám patria 1. 1. *Kontext sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia* a 1. 2. *Básnenie na pomedzí*. Súhlasím, že slovenskú literatúru treba sledovať cez kontinuitu línií od päťdesiatych rokov po osemdesiate. Prijímam tiež stanovisko, že tendencie postmoderny sa v slovenskej kultúre prejavili skôr než po Novembri 1989 (čo rozvíja podkapitola 1. 3.), pričom jej výraznejšia vlna bola na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov neprirodzene zastavená (s. 14).

Zo sekundárnej literatúry sa tu opiera o štúdie V. Mikulu a M. Šútovca, ale formuluje aj vlastné argumenty pre špecifický časový interval (1972 – 1988), ktorý vyplynul z jej poznania materiálu. Kvitujem, že ako hraničný rok si stanovila 1972, a nie už 1968 (s. 15); ja osobne tento medzník uznávam, keďže dovtedy ešte vychádzali knihy, ktoré sa poetikou i individualizmom výpovede primkávajú k šesťdesiatym rokom. Až potom sa naplno rozvinula neblahá situácia politického nátlaku v literatúre. Svoj obzor vymedzuje aj rokom 1988, čo zdôvodňuje tým, že vtedy bola publikovaná Prokešovej básnická zbierka *Slnečnica*, ktorú pokladá za záver prvej tvorivej fázy u všetkých štyroch poetiek. Príčiny tohto druhého ohraničenia rozvíja pri ich predstavovaní v druhom odieli práce (s. 36). Jednotlivé kapitoly i podkapitoly na seba navrstvujú informácie, každá ďalšia vždy rozvíja a spresňuje to, čo patrí k pointám predchádzajúcej.

K najzaujímavejším zisteniam patrí paradox, že v porovnaní s rubrikou *Z najnovšej poézie* (1972 – 1977) sa v prílohe *Nové slovo mladých* (1978 – 1983) „priestor pre reflexiu básnických prvotín výrazne zmenšil“ (s. 20). Pokiaľ ide o básnika V. Miháliku, presne pomenúva, že ide o „rozporuplnú postavu“, ale niektoré jeho zbierky by sa žiadalo menej jednoznačne posudzovať (tie, ktoré nasledovali po básnikovom debute). Celkovo M. Pavligová fakty i básne hodnotí hlbkovo, s ohľadom na detaily, zvláštnosti, paradoxy. V záujme nejednostranného pohľadu spomína svedectvo R. Chenu, ktorá v retrospektíve vyjadrila pozitívny pohľad na Mihálikovu činnosť (s. 22 – 23). Za výstižné pokladám aj tvrdenie, že spätosť s publikačným priestorom *Nového slova* „nie je nutné brať ako stigmú“ (s. 23). Konkretizuje ho tým, že uvádza sled autorských osobností, ktoré z neho vzišli a sformovali si svojský štýl (D. Hevier, D. Hivešová, M. Dobrovičová, J. Kantorová-Báliková, E. Lukáčová, R. Jurolek, J. Urban, K. Chmel; s. 23).

Názornou a argumentovanou je úvaha o tom, ako sa dopad represívnej politickej moci prejavil na situácii periodík (s. 15). Výborná je pasáž, kde poskytuje svoje vlastné časové medzníky i obraz zmien v tom, kedy a ako fungovalo *Nové slovo* v skúmanom období (s. 16 – 17), ktoré dopĺňa o výklad celej histórie tohto periodika (s. 20 – 21). Z vedeckého i pedagogického hľadiska chcem vyzdvihnúť, že píše aj o situácii v ďalších periodikách koncom osemdesiatych rokov (s. 17 – 18). Práca podľa mňa môže slúžiť aj ako podklad pre štúdium dejín slovenskej literatúry na univerzitách.

Vysoko hodnotím to, že Mgr. M. Pavligová pristúpila k materiálu koncepčne, pričom reflektuje svoj metodický kľúč: „poznanie literárneho procesu aj cez periodiká, myslím si, poukazuje na jeho dynamiku autentickjšie, podrobnejšie a živšie než iba knižne vydané zbierky básní“ (s. 36 – 37). Tým, ako prácu skoncipovala, kladne reaguje na výzvu literárneho

vedca Fedora Matejova „nehistorizovať predčasne literárne dianie sedemdesiatych a osemdesiatych rokov“, ale ani neostať len pri „ponúkajúcej sa aktuálnej hodnote literárneho diela“ a „vecne preveriť“, ako bolo „kultúrne situované“ vo svojej dobe (s. 31).

Druhá časť práce nazvaná *Poetky s vlastným uhlom videnia* je už zameraná na portrétovanie poetiek a interpretáciu ich tvorby. Najskôr spomína triádu Ľ. Podjavorinská – M. Haľamová – L. Vadkerti-Gavorníková, ktoré vyzdvihla literárna veda. Len poznamenám, že tá tretia bola v porovnaní s druhou „oveľa“, nie iba „o čosi mladšia“ (s. 34), ide o rozdiel takmer dvoch generácií, čo je príznačný údaj, lebo až do sedemdesiatych rokov 20. storočia bolo známejších slovenských poetiek minimum, pôsobili ako roztrúsené v čase.

Za mimoriadne prínosné pokladám komentované životopisy s prierezmi tvorby autoriek (2.1 až 2.4). Dizertantka do nich vybrala udalosti s ohľadom na to, čo sa pretvára do ich básní a skoncipovala ich tak, aby ozrejmila východiská ich písania a počiatočnú pozíciu v literárnom procese. Okrem vecných informácií, ktoré však nenájdeme v slovníkoch, medailóny vznikli z toho, že Mgr. M. Pavligová sa o poetky zaujíma sústavne, cenné je, že v nich kombinuje rôzne zdroje. Plynulo prechádza od referovania o živote k poetologickým charakteristikám, tieto kapitoly pôsobia ako „portrétné štúdie“ vo výtvarnom zmysle.

Už v prierezoch badať, že východiskovou výpoveďou je pre Mgr. M. Pavligovú poézia V. Prokešovej. Netvrdím to iba preto, lebo viem, že do jej veršov sa dizertantka začítala ako do prvých, ale aj z dôvodu, že to, čo vystupuje ako element autorkinej poetiky – zvláštna podoba evokovaného priestoru, bude potom pre ňu predmetom interpretácie aj u ďalších poetiek. Nevšimá si iba tvarové aspekty, ale aj zmysel ich poézie. V. Prokešová podľa nej v básňach „načrtáva bipolárnosť pocitu samoty a radosti byť s Niekým“ (s. 40). Názznaky „blížiacej sa smrti“ u nej nachádza už pred jej posledným básnickým cyklom *Eva*. V medailóne D. Podrackej vyniká, že osobitý okruh motívov u tej-ktorej poetky, ktorý Pavligová nazýva „množinou“, súvisí so vzdelaním a jeho zameraním, prípadne s typmi tvorivých aktivít. Jej lyrickú aktérku charakterizuje ako „bezbrannú“ (s. 56) i zároveň bojovnú. U A. Ondrejkovej zasa súhrnne pomenúva jej rôzne „talenty“. Jej lyrickú hrdinku označuje za „krehkú a rovnako aj surovú“ (s. 44), inšpirujúco spomína kontrast medzi „vedomím ohraničenosti vlastnej existencie“ a „vnímaním cyklickosti života“ (s. 45). V prípade M. Haugovej už berie do úvahy aj autorkinu sebareflexiu z kníh pamäti. Drží sa vymedzených konštánt zamerania práce, keď pomenúva, že: „V Haugovej poézii je azda najzreteľnejšie spomedzi štvorice badateľné, ako sa zrkadlí autorský subjekt v tom lyrickom“ (s. 46) atď. V knižnej podobe práce by bolo vhodné doplniť, ako chápe pojmy „cit“ a „pocit“, aby neprichádzalo k nejasnostiam (užitočné je to aj pre jej úvahu v tretej kapitole, s. 91, 100).

V podkapitole 2. 5. *Interpretáciou k poetike* najskôr prehľadne rozčleňuje tvorbu každej poetky na štyri fázy. Aj vďaka tomu je neskôr schopná pri každom básnickom pomenovaní, ktoré rozoberá, mať na zreteli aj celok: poskytuje charakteristiku tej-ktorej autorky nielen v ranej tvorbe, na ktorú je práca sústredená, ale aj so stručnejším „výhľadom“ na jej ďalší vývin. Literárnohistoricky i textologicky zaujímavá je podkapitola 2.5.1, v ktorej sa zaoberá tvorbou pred debutmi. Práve s ňou korešponduje príloha, ktorú považujem za cennú súčasť práce, keďže dizertantka do nej prepísala tie básne, ktoré sa neskôr nedostali do knižných vydaní (bolo by zaujímavé vedieť, ktoré z nich by podľa nej mohli byť znovu uverejnené). Inštruktívne informuje o miere zastúpenia „preddebutových“ veršov v zbierkach, prípadne o úpravách v nich; Podracká napr. zmenila niektoré nadpisy. Upozorňuje na pozoruhodný jav, že u Prokešovej existuje niekoľko básní s rovnakým názvom, nejde však o varianty, ale o odlišné texty (spomína to aj na s. 63). Cez Pavligovej výskum vyniká, že Haugová si vytvárala „výberové príbuzenstvá“ s osobnosťami inonárodného umenia hneď od svojich začiatkov, nie až od deväťdesiatych rokov. Berie do úvahy aj cenné autorské súbory Prokešovej a Ondrejkovej (z rokov 2005 a 2007), ktoré im vo vydavateľstve Millanium vydal ich súpútnik, básnik a prekladateľ Milan Richter.

Zhodnotím aspoň niektoré z postrehov v kapitole 2.5.2 zameranej už na knižnú tvorbu poetiek. S dôkladným poznaním Mgr. M. Pavligová zachytáva nepatrné, subtilne posuny v štýle tej-ktorej autorky od zbierky k zbierke. U Prokešovej sa zaoberá tým, ako sa mestský priestor postupne otvára z bytu do exteriérov. V rámci „medzizbierkových“ posunov okrem iného zaregistrovala, že smerom od debutu *Cudzia* k zbierke *Slnečnica* sa vytratil subjekt a nahrádza ho číra prizma pozorovateľky (s. 63). Hodnotovo „cúdi“ súčasti Haugovej debutu *Hrdzavá hlina*, vyberá to, čo pokladá za hodnotné – miesta, kde už „funkčne zahmlieva významy“ (s. 66). Výborné sú sondy do sémantiky záhrady, ktorej význam sa podľa nej v poetkinej tvorbe menil, pričom v zbierke *Premenlivý povrch* začína evokovať svet jazyka (s. 70). U Ondrejkovej si Mgr. M. Pavligová ako prvá všima symboliku matky – vo význame zrodzenia, ale aj intuitívnosti (s. 79). Vystihuje aj anonymnú, až netelesnú podobu „protagonistu“. Ondrejkovú prekvapivo zaraďuje do „intelektuálne náročnej línie poézie“ (s. 81), hoci doteraz s ňou kritika spájala iné klasifikácie. V prípade Podrackej rozoberá „bohatý výskyt bielej farby v celej zbierke“, a to v priamo pomenovanej i skrytej verzii (s. 86, aj v poznámke 148). Opäť upozorňuje na to, medzi ktorými zbierkami nastal „výrazný posun v poetike“ – od *Mesačnej milenky* k *Zimným hosťom*: namiesto imaginatívnosti nastupuje väčšia miera „myšlienkovvej reflexie“ (s. 88). Osobitne si cením, že Mgr. M. Pavligová u poetiek zdôraznila „meditatívny charakter veršov“ (s. 38), nie iba prítomnosť citu tradične prisudzovanú poézii písanej ženami.

Tretia časť práce s názvom *Prieniky a súvislosti* má podľa *Abstraktu* poukázať na „interakciu poézie s filozofiou“. Podkapitola 3.2 *Metafora v kontextoch* vyníma Bachelardov prístup, podľa ktorého je metafora iracionálnou kategóriou, a na druhej strane postoj americkej novej kritiky (C. Brooksa a S. Cavella) – podľa tej je metafora „vedomým produktom ľudského intelektu“. Prikláňa sa ku skeptickým odpovediam na otázku, či je možné básnickú metaforu parafrázovať (s. 98) a hlási sa k Aristotelovej definícii metafory ako presahujúcej individuálnu vôľu a nepodliehajúcej racionálne presnému výkladu. Zatiaľ čo prvá časť práce je organicky prepojená s druhou, pôsobí aj ako jej predpríprava, v poslednej, tretej časti by bolo optimálne zreteľnejšie pomenovať, ako sa vzťahuje k druhej, resp. k obidvom predchádzajúcim. To by mohol byť skôr námet, ako doladiť, alebo doplniť niektoré výroky.

Za veľkú hodnotu práce pokladám presné a pôsobivé formulácie o jednotlivom autorskom type každej zo štyroch vybraných poetiek. Viaceré charakterizačné pomenovania Mgr. M. Pavligovej súvisia s priestorom („skica“, „obrázok“ a i.). Obmieňa svoje výroky o špecifickom ráze poézie ako umenia „slovných náznakov, momentiek, impresií“ (s. 33), a to prezrádza výtvarné vnímanie básní, ktoré autorka práce aj uvedomene rozvíja. K najinšpirujúcejším v práci radím pasáže o farebnosti u viacerých poetiek a o sémantike domu, resp. bytu v poézii V. Prokešovej i vo filozofii G. Bachelarda (3.1. *K fenomenológii básnickej obraznosti*, s. 94 – 95).

M. Pavligová nielen objavne prečítala vybrané poetky, ale si aj vytvorila vlastný okruh pojmov, ktorými uchopuje poéziu: jej obľúbeným, priam ustáleným výrazom je pomenovanie „kulisy“, ktorým označuje motivický repertoár zobrazeného priestoru, pričom až náznaky emócií mu dávajú celkovú podobu. Ďalším jej pojmom je „básnenie“: zrejme proces tvorby poézie, ale aj individuálny spôsob písania a napokon „poetizácia“: formulovanie básne, pretváranie jazyka do básnického útvaru. V prípade posledného pojmu by som iba doplnila, čo presne má pod ním na mysli, pretože v literárnej vede sa objavuje v iných významoch (ako opak prozaizácie, či depoetizácie). Dizertantka má však zmysel aj pre štruktúrny prístup, náležito aplikuje teóriu lyrického subjektu v situácii prehovoru (vychádzajúc z M. Červenku). Na základe svojej čitateľskej skúsenosti prepojenej s odborným hľadiskom definuje motív ako taký (s. 64).

IV. OTÁZKY NA OBHAJOBU

1. Prečo používate pojem „ženská“ poézia a „ženské“ autorky? Stačí iba sumarizovať Vaše formulácie (napr. na s. 8, 31 a 50).

2. Máte svoju hypotetickú odpoveď na otázku, prečo zanikla príloha *Nové slovo mladých*?

3. Čo bolo pre vás motiváciou na poradie jednotlivých autoriek, v akom ich interpretujete a uvádzate v prílohe?

V. Aj keď o štruktúrovaní práce som sa už vyslovila, jednu z jeho zložiek som si nechala na záver. Považujem ju totiž za osobitý rys, prejav svojského štýlu písania Mgr. M. Pavligovej. Každú z dominantných kapitol a aj niektoré podkapitoly začína svojou vlastnou úvahou, celkovou reflexiou určitého problému či javu, povedzme o vzťahu medzi literatúrou a „realitou“, alebo o emočnom a etickom dopade básní. Práca nie je montážou účelovo zoradených pasáží, je výsledkom toho, že Mgr. M. Pavligová spontánne premýšľa nad poéziou, nad jej zmyslom nielen pre seba, ale aj pre druhých. Práve preto možno jej dizertačnú prácu vnímať aj ako sled esejistických pasáží prepojených s exaktnejšie koncipovanými nazretiami do literárnohistorických problémov a interpretačnými sondami, v ktorých sa organicky prepája intuitívno-osobné hľadisko s vecnou argumentáciou.

Celá práca je koncepčne vystavaná tak, že to vychádza z dlhodobého premýšľania nad výberom predmetov i postupov výskumu. Jednotlivé časti možno vnímať aj samostatne, každá pôsobí ucelene, ako výpoveď, ktorá vychádza z intenzívneho záujmu o problematiku. Mgr. M. Pavligovej sa podarilo prepojiť synchronický prierez dobového literárneho procesu s portrétmi jednotlivých autoriek. Na tomto mieste chcem pripomenúť jej prenikavú recenziu na zbierku V. Prokešovej *Vanilka* (2007, r. vyšla v roku 2008), z ktorej odborníci Literárneho informačného centra uviedli rozsiahly citát na internetovej stránke s portrétom poetky. Autorke práce chcem zaželať ďalšiu tvorivú energiu a trpezlivosť pri jej doladení tak, aby mohla vyjsť knižne, pretože si myslím, že jej spôsob uchopenia a kultivované formulácie si takúto prezentáciu zaslúžia. Mgr. Máriu Pavligovú pokladám za talentovanú interpretku s múzickým štýlom, ktorá v dizertačnej práci rozvíja svoju koncepciu básne ako zachytenia ľudskej situácie v jedinečnom okamihu.

Predložená dizertačná práca spĺňa požiadavky kladené na dizertačnú prácu, a preto ju odporúčam na obhajobu a predbežne ju klasifikujem ako *prospela*

8. 6. 2018

doc. PhDr. Andrea Bokníková, PhD.